

timp relativ scurt corpul omenesc poate rezista — fără a avea decât prea puțin sau chiar de loc de suferit — la temperaturi neașteptat de ridicate¹, așa încât o trecere prin foc — departe de a mai apărea ca o « minune », pe care fie că trebuie să o acceptăm cu o naivă credulitate, fie că trebuie să o respingem ca pe o pură imposibilitate — rămâne explicabilă din punct de vedere științific și, în cazul special al lui Nicodim, ea este și istoricește plauzibilă.

Într-adevăr, socotind, în lumina celor de mai sus, trecerea prin foc a lui Nicodim drept o probă judiciară — la care el s-a supus fie sub imperiul unei constrangeri de ordin moral, fie (mai probabil) al uneia *manu militari* — obținem punctul de plecare necesar pentru cercetarea faptului istoric în sine, pe temeiul celei mai vechi și, în consecință, celei mai puțin alterate consemnări a tradiției privitoare la el, relatarea lui Paul de Alep². Ceea ce izbește din primul moment la aceasta este naivitatea, aproape copilărească, a viziunii pe care arhidiaconul arab o are asupra desfășurării evenimentelor; dar, cum am văzut, faptul nu trebuie să ne mire, căci el apare constant în tot cursul însemnărilor de călătorie și ține de însăși psihologia autorului. Imposibile apar, desigur, și dania de sate, ajutorul pentru ridicarea mănăstirii, ca și dăruirea cădelniții, dar asupra acestor adaosuri tirzii la forma inițială a tradiției, datorate călugărilor de la Tismana, ne-am oprit mai sus. Ceea ce rămâne însă de discutat este locul în care s-a petrecut presupusa « minune » (în realitate, « proba » trecerii prin foc)³, căci, evident, ideea că Nicodim s-ar fi dus, din proprie inițiativă, la Buda (aceasta ar fi « the city of Bodom, the residence of the Crāl of Hungary », despre care amintește Paul de Alep) pentru a converti la creștinism (« the faith of Christ »), în propria sa capitală, pe regele « catolic și apostolic » al Ungariei, nu poate fi decât absurdă.

Este de observat că, dacă în scrierea arhidiaconului arab Buda apare indicată precis cu numele de « Bodom »⁴, acest nume nu este folosit numai pentru a desemna capitala regatului maghiar de odinioară: tot el apare, alături de acela de « Fiddin », și pentru orașul Vidin⁵. Este evident că în textul privitor la trecerea lui Nicodim prin foc nu este vorba, la scriitorul arab, de o simplă confuzie de nume, ci de confuzia între două localități — Buda și Bdin (Vidinul, cu numele lui slavon), ambele cunoscute lui doar ca nume și pentru el omonime⁶ — căci textul precizează despre enigmaticul Bodom « reședința regelui Ungariei ». Ar fi, desigur, greu să precizăm cînd, unde și de ce s-a produs această confuzie, sau măcar dacă ea se datorește într-adevăr arhidiaconului arab⁷; dar ar fi încă și mai greu de acceptat că ne-am putea afla

¹ Ch. H. Best și N. B. Taylor, *Bazele fiziologice ale practicii medicale* (traducere din engleză), București Edit. medicală, 1958, p. 686—687: « Știm cu toții că de insuportabilă e căldura unei zile călduroase, umede, și cit de ușor — comparativ — e suportată aceasta atunci cînd aerul este cald și uscat. Un om poate să-și mențină o temperatură normală într-o atmosferă mergînd pînă la 121—132°C (temperatura la care s-ar frige o friptură), cu condiția ca aerul să fie uscat... Pe de altă parte, o atmosferă umedă cu o temperatură de 49° produce o creștere rapidă a temperaturii corpului și nu poate fi suportată mai mult de cîteva minute ». Cu toate acestea, o « trecere prin foc » așa cum și-o închipuie Ștefan Ieromonahul (trecere peste un rug aprins) nu ni se pare posibilă. Exemplele de asemenea « treceri prin foc » adunate de Muratori (loc. cit., în notele precedente) arată că proba se efectua prin trecerea — evident, de foarte scurtă durată — printr-o două ruguri încinse. Tot Muratori citează un caz de probă contestată, pentru că, în urma ei, cel ce i se supuse s-a ales totuși cu grave arsuri. Trecerea prin foc era posibilă, dar rămînea o încercare hazardată.

² Paul de Alep, *Travels of Macarius*, vol. II, p. 352: « He « Nicodim » went to the city of Bodom, the residence of the Crāl of Hungary, and preached him the faith of Christ. The Crāl answered him: I will light up a great fire, and if you pass through it, with your robes and gospel unhurt, I will believe you. The Saint did so: he passed through the fire, together with his Deacon, who all the while threw incense; and, for this, their belief in him was great. The Crāl gave him valuable gifts, among which thirty villages; and he bestowed on him great means for the construction of this convent « Tismana, căci Paul de Alep nu cunoștea Vodîța... ».

³ Evident că Nicodim nu se putea găsi în situația de a fi silit să-și justifice rămînerea în confesiunea ortodoxă la Tismana, în propria sa mănăstire, așa cum prezintă lucrurile *Viața*.

⁴ Paul de Alep, *Travels of Macarius*, vol. II, p. 357: « The city of Bodom is eight days distant <Paul de Alep se afla în Oltenia>. The greater part of his inhabitants are Majars or Hungarians, under the government of the, Caesar, this is the Emperor of the Alamans, who is also called Emperor of the Niemsas whose residence is named Baj... <I.e. Beč = Viena>, five days distant from the former... » Cf. și, cîteva rînduri mai jos despre pașaleul din Buda, precum și p. 337 (extremitatea graniței turcești în susul Dunării).

⁵ Pentru numele de « Fiddin », *ibidem*, p. 357: « On Friday, we left the miners <de la Baia de Aramă> and traced back our steps to the lowlands of Wallachia, having finished with the mountains. We first entered within the rule of the Cadiship of Fiddin; then we entered that of Craiova, where the Bano rules with an extent of jurisdiction over five Cadiship <aci însemnînd « județe »>. Apoi, p. 365: « From this convent « Bogovates » = Bucovăț> to the second convent of Bodom is a days journey. Its name, in Greek is Phendones <transcrierea erasmiană a traducătorului englez pentru grecescul Φηδονες> ; and in it resides a Metropolitan, who has jurisdiction over five hundred villages, all Bulgarian ».

⁶ În scrierea arabă curentă, semnele ajutoare pentru vocale omițîndu-se de cele mai multe ori, ambele nume, reduce numai la consonante, apăreau ca foarte asemănătoare. Este greu de crezut că forma slavonă de Bdin a fost comunicată lui Paul de Alep de către un informator de limbă română, așa cum este de admis pentru « Caesar » (= țar) și « Baj » (= Beci) forme slave îndeobște folosite în limba veche românească. Forma românească veche pentru Vidin este « Diu » (probabil ea însăși derivare din Bdin). Știm însă că la Tismana, în secolul al XVII-lea, se aflau nu numai cărturari și tîntori de limbă slavă, ci chiar și unii de origine sud-dunăreană (ca de pildă diaconul Nicodim « Roxolanin » = sîrbul, amintit mai sus, p. 250 și nota 7).

⁷ Pare probabil ca precizarea să se datorească faptului că în pasajul respectiv este vorba de regele Ungariei: în acest caz ea se poate datora unui adaos al scriitorului arab, la o revizuire a notelor; nu este exclus însă nici ca întreaga confuzie să fie mai veche decât călătoria lui Paul de Alep, căci — ce este drept, mai greu — ea s-ar fi putut produce și într-un text slav. Este iarăși cu puțință și ca traducătorul englez să fi folosit o formă mai precisă decât cea a textului arab, care nu arăta decât că acolo rezida (în acel moment) regele Ungariei.